

Андрій ТИЧИНА

УКРАЇНА

ЗАХІД. СХІД

Путівник

Харків
«ФОЛІО»
2019

Цикл 1: Прикарпаття (січень)

Івано-Франківськ по-станиславівськи

*У розпал зими ми відправилися в засніжене Прикарпаття.
На першому етапі подорожі ми зазирали до колиски Галичини,
розшукали залишки Станиславівської фортеці
та знайшли похоронний човен варязького воїна.*

Маршрут: Галич—Крилос—Івано-Франківськ

Івано-Франківська область вже в Євросоюзі? Дорожній показник на під'їзді до міста продубльований помітною табличкою з синьозоряним прапором ЄС. Проїжджаючи повз євроінтеграційний креатив місцевих депутатів, машина підстрибує на черговій ковбані. Судячи зі стану доріг, Прикарпаття поки що не стало ближче до Європи, хоча і випереджає за цим показником сусідню Львівщину.

Дорога:

Шість сотень кілометрів від Києва до Івано-Франківська можна подолати за кількома альтернативними маршрутами, кожен із них має свої недоліки. Цього разу ми їхали латаною-перелатаною трасою Н-09 за рогатинським напрямком. Позаду залишилися пам'ятник уродженці Рогатина Насті Лісовській, більше відомої світу як турецька султанша Роксолана, а також апокаліптична хмара смогу над димарями Бурштинської ТЕС, однієї з найбільших теплових електростанцій України. Попереду

міст через річку Дністер, яка розтинає Івано-Франківську область на дві нерівні частини. Тут нудні рівнини Опілля, а там, за річкою — багатообіцяючі передгір'я Карпат. З усіх кінців України взимку туди тягнуться вервечки легкових машин, навантажені лижним причандаллям.

Галич: друга лінія оборони

Бронзовий князь Данило Галицький, ховаючи в складках плаща меч, підозріло поглядає з коня на городян, які походжають центральним майданом Галича. Явно не довіряє місцевим жителям після того, як галицькі бояри, що постійно інтригували, 1230 року влаштували змову та мало не отруїли молодого правителя. Лише через 15 років він остаточно утвердився в Галичі, об'єднавши в своїх руках величезне Галицько-Волинське князівство. Маневруючи коротенькими вуличками нинішнього райцентру, важко уявити, що в період розквіту це було одне з трьох найбільших міст Русі. Колишні масштаби можна оцінити хіба що за макетом біля церкви Різдва (XIV ст.).

Археолог Ігор Креховецький зауважує мій запитальний погляд і каже, що в княжі часи це було всього лише портове передмістя, а центр міста був розташований серед пагорбів із протилежного боку від рядів міських кварталів та іскристого вигину річки.

Я стою на горі біля реконструйованої вежі Старостинського замку з двома науковими співробітниками заповідника «Давній Галич» і охоронцем. Ми говоримо про перспективи реставраційних робіт пам'ятки архітектури, що застопорилися.

За словами Ігоря Креховецького, зараз заповіднику ледь вистачає грошей на виплату зарплат. Яка там реставрація! Навіть археологічні розкопки проходять переважно за рахунок спонсорської допомоги німецьких колег. Втім, кожен сезон дарує археологам нові відкриття.

Ігор захоплено розповідає, як на західному схилі гори трапився зсув і відкрилося безліч фрагментів кераміки, залізні цвяхи, залишки цегляної кладки. Коли досліджували терасу на території цього обвалу, знайшли сліди бастионних укріплень XVII століття. Відомо, що Старостинський замок побудував 1658 року галицький староста Анджей Потоцький на основі давньоруської припортової фортеці. Раніше вважалося, що замок був простої трикутної форми, але дослідники висунули версію, що на терасі перебувала друга лінія оборони!

Білі хорвати

До X століття територія нинішніх Галичини і Волині була відома як Біла Хорватія, а її жителі й набагато пізніше називали себе білими хорватами. Це був споріднений слов'янам племінний союз зі своїм маловивченим державним устроєм, великими містами та власною культурою. Після приєднання їх земель до Київської Русі князем Володимиром Великим білі хорвати змішалися зі слов'янами, проте саме їх вважають предками сучасних галичан.

Шевченкове: кам'яний літопис

Густий туман різко ускладнює орієнтацію в просторі. Кажуть, тут підвищена вологість — звичайне явище: близькість річки й амфітеатр пагорбів створюють якийсь особливо сирий мікроклімат. Сподіваюся на підказки наших провідників і помічаю орієнтири по дорозі: міст через Лукву, пам'ятник Хмельницькому, капличка, пам'ятний хрест...

З туману проступає примарний силует масивного храму, в архітектурі якого переплелися риси давньоруського та романського стилів — майже ніякого зовнішнього декору, крім орнаментального різьблення головного portalу. Перед нами єдина споруда домонгольського Галича, що

повністю збереглася, — церква Св. Пантелеймона XII століття.

Будівлю складено з ретельно підігнаних один до одного тесаних білокам'яних блоків. Цим галицький храм відрізняється від своїх київських і чернігівських ровесників, які в ті часи будувалися з плінфи (плоских цеглинок).

Весь будинок по периметру вкрито незліченними малюнками та написами. В основному це хрести різних форм, але є також зображення коней, якихось будівель, абстрактні фігури, зрідка написи старослов'янською або латиною. Деякі можна датувати — за ними археологи вивчають історію Галича. Так, один із написів свідчить, що церкву засновано до 1194 року галицько-волинським князем Романом Мстиславичем і названо на честь його діда, київського князя Ізяслава, християнське ім'я якого Пантелеймон.

Квітучий хрест

Серед численних малюнків храму Св. Пантелеймона найвизначнішим вважається квітучий хрест — ранньохристиянський символ перемоги життя над смертю. Його можна побачити і на гербі сучасного Галича.

Церква Святого Пантелеймона

Крилос: могила батька-засновника

Ми під'їжджаємо до центру Княжого Галича. Археолог Олег Мельничук розповідає, що тут була складна система оборонних споруд із декількох рядів могутніх валів.

Піднімаємося на Крилоську гору, що за п'ять кілометрів від нинішнього Галича, навпроти музею народної архітектури. Найвище місце на городищі позначає курган Галичина могила. За легендою, тут похований батько-засновник міста — князь племені білих хорватів Галиця. Усередині археологи не так давно виявили символічне поховання знатного варязького воїна X століття: похоронний човен, скандинавський меч скрамасакс, позолоту від щита, сокири та ін. В літописах згадується «інавгураційний» ритуал сходження нових князів на Галичину могилу. У свідомості народу такі традиції зберігаються довго.

Олег Мельничук родом із Крилоса, закінчив Косівський художній технікум. І 1994 року став співробітником Національного заповідника «Давній Галич». Особливо пишається Олег розкопками залишків великого княжого палацу на території дитинця.

Успенську церкву в центрі городища побудовано в XVI столітті з матеріалів, які залишилися від зруйнованого монголо-татарами Успенського собору, що був головним храмом княжого Галича — третього за розміром міста Стародавньої Русі. На багатьох кам'яних блоках видно фрагменти давньоруських фресок, рельєфів і написів. Після розорення міста ординцями та перенесення столиці Галичини до Холма, а потім до Львова Галич іще довго залишався головним духовним центром західноукраїнських земель, резиденцією галицьких митрополитів. Навіть нинішня назва села має сакральне значення — грецьким словом «клирос» у старовину називали вище духовенство. Колекцію особистих підвісних печаток єпископів нам показують у колиш-

ніх митрополичих палатах — свого часу тут була літня резиденція греко-католицького митрополита Андрія Шептицького. Саме він першим ініціював створення музею в Галичі.

Археолог Ігор Креховецький пояснює, чому Галич досі не перетворився на туристичну Мекку: «За часів Радянського Союзу було неможливо згадувати Галич як один із центрів давньоруської державності».

На питання, що ж зараз заважає популяризації заповідника, відповідає: «Ви ж бачили наші дороги...»

Галицький змій

«Галицьким змієм» називають зображення крилатого дракона на кам'яному блоці у внутрішній кладці Успенської церкви (ліворуч від входу). Замість полум'я з його паці виростає Древо життя. Гуцульським діалектом «галиця» — це змія. Припускають, що крилатий змій був першим символом Галича.

Княжа криниця

Більше тисячі років тече вода з Княжої криниці на схилі Крилоської гори. За легендою, джерело виникло від удару княжого меча під час тривалої облоги Галича, коли змучені спрагою захисники міста вже готові були здатися.

Музей історії Давнього Галича

с. Крилос, вул. І. Франка, 1

Музей народної архітектури

Прикарпаття

с. Крилос, траса Н-09

Івано-Франківськ: в пошуках Станіслава

Дорога з Галича до Івано-Франківська не завдає особливого клопоту — асфальт без пробойн, повільних вантажівок мало. А ось на під'їзді до центру міста потік ущільнюється, поки не впирається в глуху пробку на перетині Галицької та Дністров-

Воскресенський собор

5. Бастіон, XVII ст.

м. Івано-Франківськ, пров. Фортечний, 1
У казематах західного бастіону Станіславівської фортеці замість запасів зброї та провіанту тепер ювелірка, парфумерія та дорогі аксесуари.

6. Воскресенський собор, 1720—1763

м. Івано-Франківськ, пл. А. Шептицького, 22
У кафедральному греко-католицькому соборі служив Андрій Шептицький до призначення митрополитом. Над вежами в стилі класицизму — характерні гуцульські верхівки.

7. Вічовий майдан

Від площі зі світломузичним фонтаном починається «стометрівка» — пішохідна частина вулиці Незалежності, де багато літніх кафе та магазинів.

Ресторани:

«Фран.Ко»

м. Івано-Франківськ, вул. Галицька, 9
Один з кращих ресторанів міста поєднує автентичну прикарпатську та високу європейську кухню.

«Черчилль»

м. Івано-Франківськ, вул. Галицька, 31
Манірний ресторан культивує англійський стиль, навіть шеф-кухар із Лондона.

«Легенда Паб»

м. Івано-Франківськ, вул. Січових Стрільців, 90
Популярний паб біля «стометрівки», завжди багатолюдний. Відмінні стейки, фірмове пиво.

«Бочка»

м. Івано-Франківськ, вул. Страчених, 3 (пл. Ринок)
Склепінчастий підвал і тераса в тіні ратуші, страхітливого розміру деруни та бочкове пиво.

«Войцех»

м. Івано-Франківськ, вул. В. Чорновола, 5
Душевна «кнайпа» з легендою про нічного сторожа, етноінтер'єром і стравами з печі.

Готелі:

«Надія»

м. Івано-Франківськ, вул. Незалежності, 40
Найбільший готель міста зручно розташований, надає максимум сервісів.

«Атріум»

м. Івано-Франківськ, вул. Галицька, 31
Невеликий комфортабельний готель у самому центрі: ресторан, Wi-Fi, паркінг біля входу.

«Станіславів»

м. Івано-Франківськ, вул. В. Чорновола, 7
Старовинна будівля, але сучасні інтер'єри. Якісно, недорого і практично в центрі.

«Мотель ЧИК»

м. Івано-Франківськ, Калуське шосе, 15
Оригінальна «кособочка» будівля, «шаховий» бар, шиномонтаж.

«Формула 1»

м. Івано-Франківськ, вул. Є. Коновальця, 433а
Простенький мотель із кафе й автотуристською, зручний для автотуристів, які їдуть у Карпати.

Зміст

ВІД АВТОРА	3
------------------	---

Захід

Цикл 1: Прикарпаття (січень)	7
Івано-Франківськ по-станиславівськи	7
<i>Маршрут:</i> Галич—Крилос—Івано-Франківськ	7
Кахлеве Покуття	17
<i>Маршрут:</i> Коломия—Шешори—Косів	17
Стольний град карпатський	27
<i>Маршрут:</i> Пнів—Надвірна—Яремче	27
Цикл 2: Хмельниччина (лютий)	36
Формула «ах»	36
<i>Маршрут:</i> Губин—Самчики	36
Константинополь. Нова версія	42
<i>Маршрут:</i> Старокостянтинів—Антоніни	42
Поляки, байкери, хасиди	48
<i>Маршрут:</i> Меджибіж	48
Цикл 3: Закарпаття (квітень)	55
Любити і воювати. Про що мовчать закарпатські замки	55
<i>Маршрут:</i> Чинадієво—Мукачево	55
42 градуси вище нуля	66
<i>Маршрут:</i> Ужгород—Невицьке—Лумшори—Тур'я Пасіка	66
Спокуси мертвого сезону на закарпатському високогір'ї	77
<i>Маршрут:</i> Пилипець—Колочава—Синевир	77
Гаряча кров землі	84
<i>Маршрут:</i> Хуст—Виноградів—Берегове	84
Цикл 4: Волинь (червень)	93
Місто з червоним дипломом	93
<i>Маршрут:</i> Острог—Межиріч	93
Це було під Дубном	99
<i>Маршрут:</i> Дубно—Тараканів	99
Брюссель волинський	105
<i>Маршрут:</i> Луцьк	105
Даєш країні вугра!	112
<i>Маршрут:</i> Шацьк—Світязь	112
Цикл 5: Тернопільщина (жовтень)	116
Місто у форматі 3D	116
<i>Маршрут:</i> Білокриниця—Кременець—Почаїв	116
Кам'яні скарби нації	125
<i>Маршрут:</i> Залізці—Збараж—Вишнівець	125
Тут буде місто-бренд	133
<i>Маршрут:</i> Тернопіль	133

Цикл 6: Буковина (грудень)	140
Я хочу, ти хочеш, ми хочемо	140
<i>Маршрут:</i> Хотин—Брага	140
Не місто, а пісня	146
<i>Маршрут:</i> Чернівці	146
Щедрик-ведрик, дайте вареник	153
<i>Маршрут:</i> Мигове—Вижниця	153
Цикл 7: «Золота підкова» Львівщини (грудень)	160
Д'Артаньян і король Собеський	160
<i>Маршрут:</i> Олесько—Підгірці—Золочів	160
Міледі й граф Цетнер	169
<i>Маршрут:</i> Унів—Свірж—Старе Село	169
Леви, пиво, Різдво	175
<i>Маршрут:</i> Львів	175
Поза циклами	183
Місто семи народів	183
<i>Маршрут:</i> Кам'янець-Подільський	183

Схід

Цикл 1: Слобожанщина (лютий)	197
Цукрові королі та капуста	197
<i>Маршрут:</i> Суми—Кияниця—Хотінь—Косівщина	197
Провінційні арт-центри Слобожанщини	206
<i>Маршрут:</i> Низи—Тростянець—Пархомівка—Краснокутськ— Володимирівка—Шарівка	206
Український Оксфорд	215
<i>Маршрут:</i> Харків—Зміїв	215
Цикл 2: Уздовж Дніпра (червень)	228
Нью-Катеринослав	228
<i>Маршрут:</i> Дніпро—Новомосковськ—Петриківка	228
Козаки ХХІ століття	239
<i>Маршрут:</i> Запоріжжя	239
Цикл 3: Полтавщина (липень)	249
Місто в сметанному соусі	249
<i>Маршрут:</i> Полтава	249
Всі баби — відьми	256
<i>Маршрут:</i> Диканька—Веселівка—Великі Будища	256
За трьома Гоголями	261
<i>Маршрут:</i> Миргород—Гоголеве—Великі Сорочинці	261